

207
מ"א

פ"ד מ"א

ב"ר ר' יוחנן

א, א. וידבר גו' בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש וגו'.

הנה המנין הזה, כנראה מסדר השבטים שמנה את גד אחר ראובן ושמעון, היה ביחוד כדי לסדר את ענין הדגלים. ולכאורה תמוה, הלוא תיכף כשיצאו בני ישראל ממצרים יצאו בני ישראל על צבאותם וכדכתיב [שמות י"ד פ"ח]: ובני ישראל יוצאים ביד רמה, וכן [שם י"ג פ"ח]: וחמשים בני ישראל וגו', הרי שלא יצאו כעבדים הבורחים מאדוניהם אלא כעם חפשי, ואמאי המתינו מלסדר את הדגלים שנה חמימה, אתמהא!

אלא שבאמת ענין הדגלים לכאורה הוא פירוד הלבבות, כי זה ודאי שכל צבע יש בו איזה סמל מיוחד¹, וכן הציורים שהיו על כל דגל ודגל², הלא זה ציין כי כל שבט ושבט יש לו תכונה או שאיפה מיוחדת — ומטרת האחד שונה ממטרת השני, ונמצא כי לכאורה הדגלים גרמו לפירוד הלבבות, אלא מכיון שהיה לכולם מרכז אחד, והיינו המשכן, וכולם חונים מסביב למשכן, אין זה גורם לפירוד אלא כל א' עומד על משמרתו המיוחדת לו ואין כאן שום פירוד, וכמו באדם — וכי מפני שהאזנים נבראו לשמוע והעינים לראות וכי תעלה על דעתך שתהיה ביניהם פירוד ומחלוקת, וכמו כן באומה.

מכיון שכולם מרוכזים לנקודה מרכזית אחת אם כן אין חשש פרוד ומחלוקת, ולפיכך כל זמן שלא הוקם המשכן ולא היה עדיין מרכז רוחני אז היתה כל האומה חטיבה אחת ודגל א' לכולם, משא"כ אחר שהוקם המשכן כי אז אין שום חשש לדגלים, ולפיכך אחר שבחדש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן התחילו להתעסק בדגלים בא' לחדש השני בשנה השנית, ונכון.

(2) ט"ז ור"א

איש על דגלו באתת לבית אבתם (ב, ב).

במד"ר (ב, ד) "קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם וכל העכו"ם מסתכלים בהם, א"ל העכו"ם שובי שובי השולמית הדבקו לנו כוואו אצלנו ואנו עושין אתכם שלטונין דוכסין אפרכין אסטרטליטין וישראל אומרים מה תחזו בשולמית, מה גדולה אתם נותנים לנו שמה כמחולת המחנים שמה יכולים אתם לעשות לנו כגדולה שעשה האלקים במדבר דגל יהודה וכו'.

נראה לבאר כמדי חייל בצבא שמשייכו לחיל ולדרג מסוים, כן היו דגלי ישראל שהתנוססו והראו לכל חיילי צבא ה' מעלתם, ובמדרש שעל כל דגל היה רשום פסוק כפי צווי הבורא, וכל המחנה כולו ערוך עפ"י טעמים וסודות כמוסים שלמדו על מעמד השבטים.

ודרך מליצה אבאר כי עם ישראל מפוצל לעדות שונות, אשכנזים ספרדים ותימנים, וגם אלה מפולגים לכתות של חסידים מתנגדים, בעלי מוסר, וגם באלה קבוצות שמתאפנות בדרכי הנהגה מסוימות כפי שנהגו אבותיהם, אבל סביב אהל מועד — מקום שהשכינה — שם יחנו בני ישראל, היינו אמצעי ההתקרבות לשכינה שונים הם, ברם המטרה של כולם שוה, וסביב אהל מועד היינו מקום השכינה עצמה מצויה חונים כל בני ישראל.

וכעין אלו הדברים אמר הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל כי יש המקדימים ברוך שאמר להודו ויש המקדימים הודו לברוך שאמר, אבל כלם יחד מודים ומהללים יהי כבוד ה' לעולם.

(3) הקצת מ"א מ"א

כל מקדש שביעי כראוי לו, כל שומר שבת כדת מחללו, שכרו הרבה מאד על פי פעלו, איש על מתנהו ואיש על דגלו. (ומירות ליל שבת)

נראה לפרש כונת הפייטן ע"פ דברי הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל (ספר אמת ליעקב, במדבר א, א), שהקשה למה אחר הקב"ה את הציורי לדגלים לכל שבט עד השנה השנית לצאתם ממצרים, וכמפורש בתחלת ספר במדבר.

ופירש הגר"י קמנצקי זצ"ל, דבעצם יש סכנה גדולה כשיש לכל שבט דגל בפני עצמו, שמצב זה עלול לגרום לפירוד ולמחלוקת בין השבטים, ולכן בתחילה לא נצטוו על הדגלים. ורק בשנה השנית, אחרי שהוקם המשכן ונבנה מקום קדוש מרכזי שכל השבטים חונים סביב לו, רק אז אפשר לצוות על הדגלים. ומתקיים איש על מתנהו ואיש על דגלו בלי פירוד ומחלוקת, כשכל יחיד וכל שבט סביב למשכן העדות יחנו, והתורה היא הכח המאחד את ישראל, עכ"ד.

1

24

ולפי זה יש לפרש כל מקדש שביעי כראוי לו, דאין הכונה כראוי לשבת, אלא כראוי לכל מקדש. דהיינו, שכל קהילה ועדה ומשפחה יש להם מנהגים מיוחדים לקדש את השבת, במאכלים ובגדים לכבוד שבת קדש. וכל אחד שכרו הרבה מאד על פי פעלו, שמענג את השבת כפי כחו ע"פ המנהגים שלו. ואין זה גורם לפירוד ומחלוקת, שכל שבט בישראל מכבד ומעריך מנהגי כל שבט אחר.

במה דברים אמורים, כשכל שומר שבת כדת מחללו. רק כשכולם שומרים את השבת ונזהרים מאיסור חילול שבת שוררת האחדות על אף שאיש על מחנהו ואיש על דגלו. ורק אז שכרו הרבה מאד על פי פעלו, כמשקדש את השבת כראוי לו.

ואיתא במדרש (במדבר פ"ב סי' ג), חבה גדולה חבבן הקב"ה שעשאו דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו ניכרין, כלומר כל שבט לעצמו. כל יחיד וכל שבט רוצה לעבוד את ה' בדרך המיוחדת שלו, כמו המלאכים שיש שליחות מיוחדת לכל אחד מהם. והקב"ה רוצה שכל אחד וכל שבט יהיה ניכר לעצמו, בדרכו המיוחדת. כמה דברים אמורים, כאשר דומה למלאך, שמקבל על עצמו עול מלכות שמים ורואה בשליחותו המיוחדת מילוי רצון ה' וקידוש שמו, והכל לשם שמים.

וידבר ד' אל משה במדבר סיני (א-א)

בשלושה דברים ניתנה תורה באש במים ובמדבר

(מדרש רבה)

הקו האופייני של עמי ישראל הוא זה, שמיום היותו לעם גילה תמיד מסירות-נפש בעד תורתו ואמונתו. בני ישראל הלכו אל הגרדומים ומקדושת האש, נתנו צוואריהם לשחיטה, קפצו לתוך הים ומסרו את חייהם — כל אימת שהכריחו אותם רשעי האומות לבגוד בתורתם ובאמונתם.

כח זה ותכונה זו של עמי ישראל באו לידי גילוי עיקרי בשלושה מאורעות של דברי-מיהעם. אברהם, אבי האומה, נזרק לכבשן האש בעד אמונתו הטהורה אשר הפיץ בקרב בני-האדם, ובוה נטע את הכח של מסירות-נפש בבניו אחריו. ואם היה זה צעד של יחיד נעלה מורם-מעם, הרי בא המאורע השני של קריעת ים-סוף — שאז קפץ עם שלם אל תוך הים הסוער, לפי ציווי האל — „ויסעו". אם היה זה רק נסיון של-רגע, הרי בא המאורע השלישי, כאשר בני-ישראל הלכו למדבר-שממה שורץ חיות רעות ונחשים ועקרבים, ללא מזון ומים, לתקופה ממושכת — רק מתוך אהבתם ומסירותם לאלהים ולנביאו, כפי שאמר הכתוב: „זכרתי לך חסד ועוריק אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ג-ב).

הודות לשלושת הנסיונות הללו, של „אש הכבשן, מים" של ים-סוף זה „מדבר" שבו הלכו בני ישראל תוך מסירת-נפש בעד דבר האלהים — ניתנה להם התורה כקנין עולם. שלושת הנסיונות הללו הינם הערובה הבטוחה ביותר לקיומו הנצחי של עם ישראל.

(הרה"ג מהר"ם שפירא מלובלין ז"ל)

5
אני
עדי
אני
אני

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו. כאן אמר אברהם אבינו. ולעיל אמר מנח ועד אברהם. ולא אמר אבינו. ירצה בזה על פי מה שכתוב (משלי כ, ז): מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם. לבניו אחריו המה כטבע מוטבע. ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם. והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש הוא מנסיון "לך לך". וקבלת כל דעבדין משמיא לטב מנסיון הרעב שלא הרהר אחר מדות השם יתברך

6

אני
אני
אני

וידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו' במדרש בני דברים ניתנה התורה, במים, באש. במדבר, ונראה לפרש כוונתם שביא מורה על דבר אחר, ניתנה במים להורות על שאמרו חז"ל למה כמשלה ד"ת למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך ד"ת מניחים למי שדעתו גבוה עליו והולכים למי שדעתו שפלה, וכן נתן הקב"ה התורה בסני קטן שבהרים להורות על זה שאין התורה מתקיים רק בענוים, ולכן ניתנה במים להורות עדי"ז כנ"ל, וניתנה באש כי תורה כמשלת לאש כי כר מורה ומורה אור שמאירה לאדם ומדריכהו דרך ילך בה, ואמרו תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים ומלאת מן הישירה, ומי שלומד ואינו הולך בדרך הישר כהספק לו לרעה והקב"ה מדקדק יותר עם ת"ח כדאמר והגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו ע"ה וכו'. כי ע"ה כשרואה דבר קלות בת"ח ישא קו"ח ממנו ויעשה הרע יותר ויותר וטוב יתכלל לפני ה' כי מת"ח למד לעשות הרע ולכן זדונות נעשו לו כשגגות, ולכן כתוב הלא כה דברי באש ששורף כל הקרב יומר וכבר עמד על בחינה זו בחזקת הלצבות, וזהו שאמרו חז"ל אש דת לנו תורה שנתן הקב"ה למשה ה"י בחובה אש שחורה ע"ג אש לבנה, כי התורה בעצמותה כותנת חיים והללחה לאדם וזה אש לבנה המאיר, ולכן מראה על הטוב והללחה, אבל מי שאינו לומד ע"ת לעשות היא מתהפכת לרעה ר"ל, כמיש רז"ל זכה כעשה לו סס חיים, לא זכה כעשה לו וכו', והוא אש השורף אש שחורה ע"ג אש לבנה שהיסוד הוא אש לבנה, ועל גבה אש שחורה לרמוז על הנ"ל כנ"ל, וזה כוונת חז"ל הספר והסיף ירדו כרוכים מן השמים, היינו הספר בעצמו כשאיכס מקיימים התורה הוא בעצמו הסיף להזיק את האדם, ולכן נתן א"י התורה באש לרמוז על כי היא האש לטובה להאיר, ולרעה ח"ו לחשוך כהנ"ל, ומי"ש ונתנה במדבר י"ל ע"ד שאחז"ל לא ניתנה התורה אלא לאוכלי מן שאיכס מבקשים תורתו רק כדי להחיות נפשם כדאמרו כך דרכה וכו' פת במלח וכו', וגם הקב"ה מפרנס לעוסקי תורה ע"ד נס כרשב"י וחביריו וכן בכל זמן אנו רואים ניסו הש"ת שמעמיד מחזיקים בה והיינו במדבר ארץ לא זרועה ומאין יבוא עורס אם לא בכנס, והארכתי:

8 ב"י יק"י ק"י

1 והחוננים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה. טעם לסדר הדגלים על זה האופן כבר דברו בו הראשונים איש לפי שכלו, והקרוב אלי לומר בזה שהם על סדר ד' מדריגות הכוללים כל שלימות אנושי והם קנין החכמה, ואחריה קנין המדות, ואחריהם קנין הגבורה, ואחר כולם קנין העושר, כי כך סדרם הרמב"ם ורז"ל אמרו (בדרי"ל). אין השכינה שורה כ"א על חכם, עשיר, גבור, ועניו, כי הענוה ראש לכל המדות ע"כ הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם סדרם ע"ז האופן איש על מעלתו לומר לך ראויין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ד' מעלות אלו נמצאו בהם.

2 יהודה יששכר זבולון ראשונה יסעו, כי מהם תצא תורה ע"כ נאמר כפל קדמה מזרחה להורות כי מהם תצא אור התורה כי ביהודה נאמר (בראשית מט.) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. אלו ראשי גליות ונשיאי א"י (סנהדרין ה. ע"י"ש) ואין מחוקק אלא תורה שנאמר במשה (דברים לג.א) כי שם חלקת מחוקק ספון. וכתוב (משלי לא.ה) פן ישתה וישכח מחוקק. והחוננים עליו מטה יששכר שנאמר בו (ד"ה א' יבלג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. מטה זבולון. שנאמר בו (שופטים ה.יד) ומזבולון מושכים בשבט סופר. ועוד שיהיה מחזיק ידי יששכר וע"כ לא אמר ועליו מטה זבולון, כי לא רצה לעשותו טפל למטה יששכר להורות שהלומדה והמחזיק בלומדיה שקולים המה, ונאמר בהם ראשונה יסעו. כי להם משפט הראשית במלחמה כי מלחמתן של ישראל אינן בחרב וחנית כי אם צריכין להיות חמושים מזוינים בה' חומשי תורה שנחלקו ל' ספרים דהיינו מזוינים, והיא כלולה במספר ב"ז אותיות כמספר ר"ת של יהודה יששכר זבולון לומר לך שזכות התורה מסייעתן במלחמה והם ראש דגל המורה על הנצחון.

3 דגל מחנה ראובן שמעון גד תימנה, שנקרא דרום על שם דר רום שהשמש דר ברומו כך כל הנכנע בטבע לסוף הקב"ה מגביהו וההכנעה ראש לכל המדות הטובות, ומדה זו היתה אצל ראובן כי הוא הודה ולא בוש במעשה בלהה כארז"ל (עין סוטה ז.) מי גרם לראובן שיודה כו' כמו שמביא רש"י פר' וזאת הברכה (לג.) וזה נמשך מן מדת הענוה כי כל גבה רוח הוא בוש מלהודות על האמת. ומן שמעון היו מלמדים וסופרים ועניים אשר בהם ההכנעה מצויה יותר מבזולתם, וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו (דברים לג.א) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ר"ל כי משפטיו דהיינו עפ"י שורת המשפט לא היה צריך לילך כ"א עם ישראל ולא בראש החלוץ ועל צד הצדקה הלך לפנייהם כצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל וכדי שלא תאמר

שמא מחמת גובה לבם הלכו בראש ת"ל (בראשית מט.יט) גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב. הגדוד הלך בענוה כעקב זה המורה על גדר הענוה שנאמר (משלי כב.ד) עקב ענוה יראת ה'.

דגל מחנה אפרים מנשה ובנימין ימה ושלישים יסעו. כי מעלת הגבורה שלישית וכתיב בהם (תהלים ג.ב) לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וגו'. כי יוסף בכור שור. אשר לו הכח והגבורה, ובנימין זאב יטרף. וקנין זה הולך ופוחת כי מיום ליום תש כחו של אדם מצד התכת הליחה השרשית כי יום המות מתחיל מיום הולדו ע"כ חנייתם לרוח מערבי כי באותו רוח השמש הולך וחסר. דגל מחנה דן אשר נפתלי צפונה. אשר משם זהב יאתה ושלשתן היו בעלי עושר שנאמר (בראשית מט.כ) מאשר שמנה לחמו וכתיב (דברים לג.כג) נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' היא תעשיר. ושבת דן עשה עגלי זהב בעבור רוב זהב שהושפע להם, וע"כ היה מאסף לכל המחנות. וקנין זה הפחות שבכולם לכך נאמר בו לאחרונה יסעו ופניית כולם אל השכינה שבאמצע כי כולם כאחד טובים כשמשמשין בהם לש"ש. ויהודה ראש דגל כי הוא מלך ונקרא גור אריה. ע"כ דינו לילך בראש במלחמה וכן דן גור אריה. הלך באחרונה כי עיקר המלחמה פנים ואחור, וראובן בכור ראש דגל, וכן אפרים ראש דגל כי יוסף הבכור.

9 pc

10
10
10

11

והגדוד יגודנו והוא יגד עקב. הגדוד הלך בענוה כעקב זה המורה על גדר הענוה שנאמר (משלי כב.ד) עקב ענוה יראת ה'.

והנה לא היו שבת הלויים כשאר השבטים, כי מבין חדש ומעלה לא היו רק עשרים ושנים אלף, ומבין שלשים שנה כלם שמנת אלפים (להלן ד מח) והנה לא יגיעו מבין עשרים שנה ומעלה לחצי שבת מישראל הפחות שבכולם ועדיין לא נשאו הארון שתהיה הקדושה מכלה בהם, וזה תמיה איך לא יהיו עבדיו וחסידיו ברוכי ה' כשאר כל העם. ואני חושב שזה חיוק למה שאמרו רבותינו⁸⁰, כי שבטו של לוי לא היו בשעבוד מלאכת מצרים ובעבודת פרך, והנה ישראל אשר מררו המצרים את חייהם בעבודה קשה⁸¹ כדי למעטם, היה הקב"ה מרבה אותם כנגד גורת מצרים, כמו שאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ (שמות יא יב), וכאשר נאמר עוד בגזרת אם בן הוא והמיתן אותו (שם טז) וירב העם ויעצמו מאד (שם כ), כי היה הקב"ה אומר נראה דבר מי יקום ממני או מהם, אבל שבט לוי היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים. ואולי היה זה מכעס הזקן עליהם, כי שמעון שהוא עכשיו מרובה באוכלוסין⁸² נתמעט בכניסתו לארץ לעשרים ושנים אלף⁸³, ולוי שהוא שבת חסידי ו לא נתמעט במגפה.

6

6

11

11

16

16

12
12
12

כונן, ויהיו פקודיהם שלושה ועשרים אלף, כל זכר מבין חודש ומעלה, כי לא התפקדו בתוך בני ישראל, כי לא נתן להם נחלה בתוך בני ישראל.

הקדמונים נתפלאו מדוע שבט לוי היה מעט במספרו נגד שארי השבטים. וראיתי שנותנים טעם שבת קול אמרה (שמות א, יב) "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ"⁸⁴, והם לא היו בקושי השעבוד, לכן לא היו בכלל "כן ירבה וכן יפרוץ". אבל מדוע לא נתרבו במדבר תמוה, כי במנין הראשון (במדבר ג, לט) היו

6

שנים ועשרים אלף! ורש"י הביא מן הירושלמי דיומא שנהרגו כמה משפחות⁸⁵. אולם לדעתי פי לו נתכנו עלילות, והיה צופה ומביט כי שבט לוי, לגיון של מלך, לא ינחלו נחלה, רק ערי מגרש בתוך בני ישראל. ואם בני לוי יהיו רבים במספר, הלא יצעקו מדוע נגרע חלקם, וגם על בני ישראל יהיה כבוד הדבר לכלכל עם גדול כמוהו. וכאשר מצאנו בבני יוסף (יהושע יז, יד) שצעקו כי ה' ברכם בעם

16

ר.ב. והמקום צר להם לשבת⁸⁶. לכן היה מחכמת הבורא לבלי הרבות אותם על דרך נסיי, רק יהיה מספרם בדרך טבעי, והיו כ"ג אלף מבין חודש ומעלה. ויתכן לכלול זה בכוונת הפסוק: "ויהיו פקודיהם שלושה ועשרים אלף, כל זכר מבין חודש ומעלה", לכן היה מנינם מבין חודש, "כי לא התפקדו בתוך בני ישראל" שמנינם היה מבין עשרים. ולמה היה מנינם פחות כל כך רק כ"ג אלף במספר — "כי לא גיתו להם נחלה בתוך בני ישראל", לכן היו מעטים במספר, ולא חלה עליהם הריבוי המופלג

6

מברכת אלקי. ובמנין ראשון⁸⁷ היו נמנים מבין חודש, כדי לפדות הבכורים מבין חודש⁸⁸, לכן לא היו נמנים בתוך בני ישראל⁸⁹.

4

בני נפתלי (א' מ"ב) (14) יוסף דרכה

בכל השבטים כתיב "לבני" בלמ"ד בתחלה, וכאן חסר הלמ"ד. ואפשר לומר, משום דעד אחר הפקודה לא היו ישראל במדבר חונים לשבטיהם על הסדר, כי אם בערבובייה, ולכן כשהיו צריכין למנות כל שבט לאנשיו היו מכריזין שם השבט, ומי שהוא ממנו הי' בא ונמנה ונרשם, והיו באור הלשון "לבני", כלומר, שהיו מכריזין מי שהוא לבני שבט ראובן יבא ונמנה, וכן מי שהוא לבני שבט שמעון, לבני שבט לוי, וכן להלאה. ושבט נפתלי נמנה אחרון לכולם, כפי שמורה פסוק זה (והטעם יתבאר בסמוך, במאמר הבא), ואחרי שהלכו להם כל השבטים מתוך הקמון לאחר שנפקדו, נשאר בני נפתלי לבד, ולא היו צריכין לחרוץ, לכן לא כתיב בהו "לבני", רק "בני", כלומר, בני נפתלי נשאר כן וכן. וראי' לבאור זה, שכן במפקד שני, בפרשה פנחס, שכבר היו מסודרים לשבטיהם לאחר מפקד זה בפרשה כאן, וכמו שמעיד הכתוב בפרשה בלק (כ"ד ב') זירא את ישראל שוכן לשבטיו, ולא היו צריכים עוד לחרוץ כמו במפקד שבכאן, לכן כתיב שם בכולם "בני", ולא "לבני".

וזה (דברים כו, ה) "ויגר שם" — מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע אלא לגור שם (ספרי שם). פירוש, מלמד לדורות בכל גלות וגלות ההנהגה, שידעו שלא ירדו להשתקע רק לגור עד בוא קץ הימיו, והיו מחשבים בעיני עצמם לא כאורחים, וכן צוה יוסף (בראשית ג, כה) "פקד יפקד א-להים אתכם, והעליתם את עצמותי מזה". וכן כל השבטים, שבוה הניחו שורש גדול בלבב ישראל, ולכן (שמות א, יב) "ויקוצו מפני בני ישראל" — שהיו נחשבים בעיניהם כקוצים (סוטה יא, א) — שכמו שהקו אינו נסבך ועושה שרשים בשאר נטעים ואילנות, כן היו נחשבים ישראל, שלא דימו את עצמם למצרים והיו גפרדים בתכונותיהם ובהרגשתם, עד כי היו בעיני המצרי כקוץ. וזוהו למדו גדולי האומה — ובבאשם עזרא ואנשי כנסת הגבולה — שגדרו וסייגו האומה ב"ח דבר, להיבדל מן הגויים בכל דרכיהם, שדעו ישראל כי הוא אכסנאי וגר בארץ נכריה, והוא כשתילי זיתים שאינו מתערב עם הרכבה אחרת. ולכן אמרו בירושלמי שאפילו אליהו אינו יכול

לבטל¹⁴, פירוש, כל זמן שלא בא הגואל ויפסק שעבוד מלכיות, אפילו בא המבשר ואמר כי תיכף יבא, לא יבטלו, שהם הם הדברים המקיימים להאומה בגולה, ומזכירים אותו שהוא ישראל והוא בארץ לא לו.

והנה מעת היות ישראל בגויים, ברבות השנים, אשר לא האמינו כל יושבי תבל כי יתקיימו באופן נפלא אשר לא ישער מחשבת אדם משכיל, היודע קורות הימים והמצולות אשר שטפו באלפי שנים על עם המעט והרפה כח וחדל אוינים [אשר זה לבד גם כן מופת נפלא וגדול על קיום האומה למטרה נשגבה א-לקית, אשר נתנבאו עליה הקדמונים]. הנה דרך ההשגחה כי ינוחו משך שנים קרוב למאה או מאתיים. ואחר זה יקום רוח סערה, ויפוצ המון גליו, וכלה יבלה יהרוס ישטוף לא יחמול, עד כי נפזרים בדודים, ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו, יהיו לגוי, יוגדל תורתם; חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכת היותו גר בארץ נכריה, יחשוב

כי זה מקום מחצבתו, כל יעפה לישועת ה' הרוחניות בזמן המיועד. שם יבא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש: — "יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ

מזבן חדש ומעלה [ג טו]. פרש"י משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש אר"י בר"ש למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן. נראה דבעצם אף קטן הוא בכלל קבלת התורה שיתחייב כשנגדל, ולכן שייך למנותו בתוך כל ישראל הגדולים, אבל מתוך שלא ידוע שיתקיים ויתגדל לתורה ולקדושה מצד שלא יחנכו אותו כראוי מצד טרדת האבות, לכן לא נמנו עד בן עשרים שכבר הוא בן דעת ונראין שהוא שומר תורה, אבל שבט לוי שהם הופקעו להיות שומרי משמרת הקדש להורות ולדון ולעבוד עבודת השי"ת בביהמ"ק הוא כרובא וחזקה שיתגדלו להיות שומרי משמרת הקדש, ולכן יכולין למנותם תיכף משגולדו, וכמו שהיה ידוע ביוכבד מצד שגולדה ללוי [בראשית מו כו ורש"י שם]. ולכן אם האבות הם בני תורה ונזהרים במצות ה' ובכל לבם ונפשם שואפים הם להיות שומרי תורה ומצוות שזה כל חייהם, יש לנו לומר גם תיכף שגולד שהוא שומר משמרת הקדש. והוא פירוש הברכה כן יכנס לתורה בלשון סיפור דברים ישובטחין אנו שכן יהיה.

זמן חכמה (15) יוסף

כן, מד ואף גם זאת כהרתם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' א-לקיהם.

הענין הוא שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה העליונה קצת מה שיוכל להבין, וזה, כי כאשר גורה החכמה העליונה אשר ישראל יתגודדו בארצות, שנים רבות מאוד מאוד, עד זמן אשר חקקה המטרה הא-לקית, אשר לבא לפומא לא גליא, חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל תתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים. והעירה על זה גדול האומה לעשות בזה גדרים סייגים, אשר האומה תתקיים בשאון גלי הים ולא תטבע

במצולות הסער השוטף ברוח אמיץ וכביר. והנה הראשון המורה דרך ומלמד ראשי האומה: הוא אבינו הזקן יעקב, אשר ראה את אשר יקרה אותנו באחרית הימים, חשב אשר אם יהיה שבעים איש בגוי חזק ואמיץ כמצרים מלפנים, הלא יתבוללו ויתבטלו אחד ברבבות רבבה, חשב תחבולה ועצה, אשר בניו יהיו מצויינים שם בבגדיהם ובשמותם. ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו. ואם היה יעקב, אבי כל שבטי ישראל, סבור שם, הלא היו מתיאשים מארץ כנען והיו משתקעים במצרים ומחשיבים אותה לארץ מולדתם, והיה בטל יעוד האלקי עליהם, כי לא יהיה זרע אברהם רק חלק אחד מעם מצרים. לכן צוה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען (בראשית מז, כט—לא), וידעו כי אבות האומה ויחוסה הוא בארץ כנען [שכאשר ידעו מעלתו, היו משתוקקים לקבורו וחשבוהו כאשר הוא למזבח, כמו שאמרו מה מזבח מכפר וכו'. ועיין במדרש שלא יעשו אותו עבודה זרה, יעוין שם"]. ובוה נקבע בגפש בניו קישור טבעי להשתוקק אל ארץ אבותיהם ולחשוב עצמם כגרים.

וקיומו בעמים, כאשר עני המשכיל יראה בספר דברי הימים. וזה לשתי סיבות 15: — לקיום הדת האמיתי וטהרתו, ולקיום האומה. כי כאשר יגוה ישראל בעמים יפריח ויגדל תורתו ופולפולו, ובניו יעשו חיל, יתגדרו נגד אבותיהם, כי ככה חפץ האדם אשר האחרון יחדש יוסיף אומץ מה שהיה נעלם מדור הישן. וזה בחכמות האנושית, אשר מקורן מחצבת שכל האנושי, והנסיון בזה יתגדרו האחרונים יוסיפו אומץ, כאשר עינינו רואות בכל דור 16. לא כן הדת האלוקית הניתן מן השמים, ומקורו לא על ארץ חוצב. הלא אם היה בארץ ישראל מלפנים, הלא היה להם להתגדר בתיקון האומה כל אחד לפי דורו — בית דין הגדול היה יכול לבטל את דברי בית דין הקודם. ומה שגדרש ב"ג מידות, אף בית דין קטן היה יכול להראות אופן הישר בעיניהם. וראה ביום הכיפורים לענין שעורים מה שאמרו, שבדיני נפשות הוא כל אחד כפי הסכס חכמי דורו איזה שעור קצוב, יעויין שם 17. ומלבד זה היה תמיד הופעה אלוקית רוחנית, מלבד מקדש ראשון, ששרה עליהם הרוח, והיו נביאים ובני נביאים, ואסיפת בעלי חכמה והטהרה המוכשרים לזה, כאשר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה 18, והיה אורים ותומים 19. אף

במקדש שני אמרו ששם שואבים רוח הקודש 20, והיה גלוי אור אלוקי תמיד תופף, אשר לא ידעו הדור מלפנים. ומההנהגה של האומה בענינים הזמניים, כאשר היה המשפט מסור להם לדון להוראת שעה, שהשעה היה צריכה לכך 21. לא כן בגולה, שנתמעט הקיבוץ והאסיפה בלימוד התורה, שמתעם זה אין רשות לשום בית דין לחדש דבר 22, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה, ואין שום חוזה ונביא 23, ומחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים 24. כך היה דרכה של האומה, שכאשר יכנסו לארץ נכריה, יהיו אינם בני תורה, כאשר נדלדלו מן הצרות והגזירות והגירוש, ואח"כ יתעורר בהם רוח אלוקי השואף במ להשיבם למקור חוצבו מחצבת קדשם, ילמדו, ירביצו תורה, יעשו נפלאות, עד כי יעמוד קרן התורה על רומו ושיאו, הלא אין ביד הדור להוסיף מה, להתגדר נגד אבותם! מה יעשה

חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש 25? ! יבקר ברעיון כוונת אשר הנחילו אבותינו, ישער חדשנות בשכונת מה היה לאומנו בהתגדרו בים התלאות, ויהיה מה. עוד מעט ישוב לאמר "ישקר נחלו אבותינו", והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענו, יעזוב לימודי דתו, ללמוד לשונות לא לו, יליף מקלקלתא ולא יליף מתקנא 26, יחשוב כי ברליו היא ירושלים, אכמקולקלים שבהם עשיתם כמתוקנים לא עשיתם 27. "ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים" (הושע ט, א). או יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו וינחתו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו, ידע כי הוא גר, לשונו שפת קדשנו, ולשונות זרים כלבוש יחלוף, ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו ינחומי נביאי ה', אשר נבאו על גזע ישי באחרית הימים. ובטלטולו ישכח תורתו, עומקה ופולפולה, ושם יגוה מעט, יתעורר ברגש קודש, ובניו יוסיפו אומץ, ובחוריו יעשו

חיל בתורת ה', יתגדרו לפשט 28 תורה בזה הגבול, אשר כבר נשכחה, ובוה יתקיים ויחזק אומץ. כה דרך ישראל מיום היותו מתנווד — פוק חזי אמירות דברים בספר אור זרוע סוף הלכות תפילה בתשובה מר"א מביהם ז"ל מעמד האומה בארצות פרא, יעויין שם 29! וזה "לא מאסתים" — מיאוס הוא על שפלות האומה בתורה והשכלה הרוחנית המופעת מתורתנו הכתובה והמסורה. "לא געלתיים" — הוא על גיעול ופליטה ממקום למקום. "לכלותם" — הוא על הגלות שזה גיעול וכליון חרוץ להאומה. "להפר בריתי אתם" — הוא על שכחות התורה. רק "כי אני ה' אלוקים", רצונו לומר, שהגיעול והמיאוס הוא סיבה שאני ה' אלוקים. אבל לא מיאוס וגיעול מוחלטת לכלותם ולהפר בריתי אתם חלילה. שעל ידי זה 30 יתגדל שמו ויתקיים גני זרע אברהם, זרע אימונים, ראוי ועומד לקבל המטרה האלקית, אשר יקרא ה' לנו באחרית הימים בהיות ישראל גוי אחד בארץ, והיה ה' אחד ושמו אחד. ויש לנו בזה דברים רבים ואכמ"ל.

6